

Correctievoorschrift VMBO-GL en TL

2016

tijdvak 1

geschiedenis en staatsinrichting CSE GL en TL

Het correctievoorschrift bestaat uit:

- 1 Regels voor de beoordeling
- 2 Algemene regels
- 3 Vakspecifieke regels
- 4 Beoordelingsmodel
- 5 Inzenden scores
- 6 Bronvermeldingen

1 Regels voor de beoordeling

Het werk van de kandidaten wordt beoordeeld met inachtneming van de artikelen 41 en 42 van het Eindexamenbesluit VO.

Voorts heeft het College voor Toetsen en Examens op grond van artikel 2 lid 2d van de Wet College voor toetsen en examens de Regeling beoordelingsnormen en bijbehorende scores centraal examen vastgesteld.

Voor de beoordeling zijn de volgende aspecten van de artikelen 36, 41, 41a en 42 van het Eindexamenbesluit VO van belang:

- 1 De directeur doet het gemaakte werk met een exemplaar van de opgaven, de beoordelingsnormen en het proces-verbaal van het examen toekomen aan de examinerator. Deze kijkt het werk na en zendt het met zijn beoordeling aan de directeur. De examinerator past de beoordelingsnormen en de regels voor het toekennen van scorepunten toe die zijn gegeven door het College voor Toetsen en Examens.
- 2 De directeur doet de van de examinerator ontvangen stukken met een exemplaar van de opgaven, de beoordelingsnormen, het proces-verbaal en de regels voor het bepalen van de score onverwijld aan de directeur van de school van de gecommiteerde toekomen. Deze stelt het ter hand aan de gecommiteerde.

- 3 De gecommiteerde beoordeelt het werk zo spoedig mogelijk en past de beoordelingsnormen en de regels voor het bepalen van de score toe die zijn gegeven door het College voor Toetsen en Examens.
De gecommiteerde voegt bij het gecorrigeerde werk een verklaring betreffende de verrichte correctie. Deze verklaring wordt mede ondertekend door het bevoegd gezag van de gecommiteerde.
- 4 De examinerator en de gecommiteerde stellen in onderling overleg het behaalde aantal scorepunten voor het centraal examen vast.
- 5 Indien de examinerator en de gecommiteerde daarbij niet tot overeenstemming komen, wordt het geschil voorgelegd aan het bevoegd gezag van de gecommiteerde. Dit bevoegd gezag kan hierover in overleg treden met het bevoegd gezag van de examinerator. Indien het geschil niet kan worden beslecht, wordt hiervan melding gemaakt aan de inspectie. De inspectie kan een derde onafhankelijke corrector aanwijzen. De beoordeling van deze derde corrector komt in de plaats van de eerdere beoordelingen.

2 Algemene regels

Voor de beoordeling van het examenwerk zijn de volgende bepalingen uit de regeling van het College voor Toetsen en Examens van toepassing:

- 1 De examinerator vermeldt op een lijst de namen en/of nummers van de kandidaten, het aan iedere kandidaat voor iedere vraag toegekende aantal scorepunten en het totaal aantal scorepunten van iedere kandidaat.
- 2 Voor het antwoord op een vraag worden door de examinerator en door de gecommiteerde scorepunten toegekend, in overeenstemming met het bij de toets behorende correctievoorschrift. Scorepunten zijn de getallen 0, 1, 2, ..., n, waarbij n het maximaal te behalen aantal scorepunten voor een vraag is. Andere scorepunten die geen gehele getallen zijn, of een score minder dan 0 zijn niet geoorloofd.
- 3 Scorepunten worden toegekend met inachtneming van de volgende regels:
 - 3.1 indien een vraag volledig juist is beantwoord, wordt het maximaal te behalen aantal scorepunten toegekend;
 - 3.2 indien een vraag gedeeltelijk juist is beantwoord, wordt een deel van de te behalen scorepunten toegekend in overeenstemming met het beoordelingsmodel;
 - 3.3 indien een antwoord op een open vraag niet in het beoordelingsmodel voorkomt en dit antwoord op grond van aantoonbare, vakinhoudelijke argumenten als juist of gedeeltelijk juist aangemerkt kan worden, moeten scorepunten worden toegekend naar analogie of in de geest van het beoordelingsmodel;
 - 3.4 indien slechts één voorbeeld, reden, uitwerking, citaat of andersoortig antwoord gevraagd wordt, wordt uitsluitend het eerstgegeven antwoord beoordeeld;
 - 3.5 indien meer dan één voorbeeld, reden, uitwerking, citaat of andersoortig antwoord gevraagd wordt, worden uitsluitend de eerstgegeven antwoorden beoordeeld, tot maximaal het gevraagde aantal;
 - 3.6 indien in een antwoord een gevraagde verklaring of uitleg of afleiding of berekening ontbreekt dan wel foutief is, worden 0 scorepunten toegekend tenzij in het beoordelingsmodel anders is aangegeven;

- 3.7 indien in het beoordelingsmodel verschillende mogelijkheden zijn opgenomen, gescheiden door het teken /, gelden deze mogelijkheden als verschillende formuleringen van hetzelfde antwoord of onderdeel van dat antwoord;
- 3.8 indien in het beoordelingsmodel een gedeelte van het antwoord tussen haakjes staat, behoeft dit gedeelte niet in het antwoord van de kandidaat voor te komen;
- 3.9 indien een kandidaat op grond van een algemeen geldende woordbetekenis, zoals bijvoorbeeld vermeld in een woordenboek, een antwoord geeft dat vakinhoudelijk onjuist is, worden aan dat antwoord geen scorepunten toegekend, of tenminste niet de scorepunten die met de vakinhoudelijke onjuistheid gemoeid zijn.
- 4 Het juiste antwoord op een meerkeuzevraag is de hoofdletter die behoort bij de juiste keuzemogelijkheid. Voor een juist antwoord op een meerkeuzevraag wordt het in het beoordelingsmodel vermelde aantal scorepunten toegekend. Voor elk ander antwoord worden geen scorepunten toegekend. Indien meer dan één antwoord gegeven is, worden eveneens geen scorepunten toegekend.
- 5 Een fout mag in de uitwerking van een vraag maar één keer worden aangerekend, tenzij daardoor de vraag aanzienlijk vereenvoudigd wordt en/of tenzij in het beoordelingsmodel anders is vermeld.
- 6 Een zelfde fout in de beantwoording van verschillende vragen moet steeds opnieuw worden aangerekend, tenzij in het beoordelingsmodel anders is vermeld.
- 7 Indien de examinerator of de gecommiteerde meent dat in een examen of in het beoordelingsmodel bij dat examen een fout of onvolkomenheid zit, beoordeelt hij het werk van de kandidaten alsof examen en beoordelingsmodel juist zijn. Hij kan de fout of onvolkomenheid mededelen aan het College voor Toetsen en Examens. Het is niet toegestaan zelfstandig af te wijken van het beoordelingsmodel. Met een eventuele fout wordt bij de definitieve normering van het examen rekening gehouden.
- 8 Scorepunten worden met inachtneming van het correctievoorschrift toegekend op grond van het door de kandidaat gegeven antwoord op iedere vraag. Er worden geen scorepunten vooraf gegeven.
- 9 Het cijfer voor het centraal examen wordt als volgt verkregen.
Eerste en tweede corrector stellen de score voor iedere kandidaat vast. Deze score wordt meegedeeld aan de directeur.
De directeur stelt het cijfer voor het centraal examen vast op basis van de regels voor omzetting van score naar cijfer.
- NB1 Het College voor Toetsen en Examens heeft de correctievoorschriften bij regeling vastgesteld. Het correctievoorschrift is een zogeheten algemeen verbindend voorschrift en valt onder wet- en regelgeving die van overheidswege wordt verstrekt. De corrector mag dus niet afwijken van het correctievoorschrift.
- NB2 Het aangeven van de onvolkomenheden op het werk en/of het noteren van de behaalde scores bij de vraag is toegestaan, maar niet verplicht.
Evenmin is er een standaardformulier voorgeschreven voor de vermelding van de scores van de kandidaten.
Het vermelden van het schoolexamencijfer is toegestaan, maar niet verplicht.
Binnen de ruimte die de regelgeving biedt, kunnen scholen afzonderlijk of in gezamenlijk overleg keuzes maken.

NB3 Als het College voor Toetsen en Examens vaststelt dat een centraal examen een onvolkomenheid bevat, kan het besluiten tot een aanvulling op het correctievoorschrift. Een aanvulling op het correctievoorschrift wordt zo spoedig mogelijk nadat de onvolkomenheid is vastgesteld via Examenblad.nl verstuurd aan de examensecretarissen.

Soms komt een onvolkomenheid pas geruime tijd na de afname aan het licht. In die gevallen vermeldt de aanvulling:

NB

Als het werk al naar de tweede corrector is gezonden, past de tweede corrector deze aanvulling op het correctievoorschrift toe.

Een onvolkomenheid kan ook op een tijdstip geconstateerd worden dat een aanvulling op het correctievoorschrift te laat zou komen.

In dat geval houdt het College voor Toetsen en Examens bij de vaststelling van de N-term rekening met de onvolkomenheid.

3 Vakspecifieke regels

Voor dit examen kunnen maximaal 65 scorepunten worden behaald.

Voor dit examen zijn de volgende vakspecifieke regels vastgesteld:

- De vakinhoudelijke argumenten waarvan sprake is in de algemene regel 3.3 moeten voor het vak geschiedenis en staatsinrichting afkomstig zijn uit gezaghebbende, wetenschappelijk verantwoorde publicaties.
- Indien in een antwoord 'voorbeeld van een juist antwoord' staat, bevat het antwoord **voorbeelden** van juiste antwoorden. Het is **geen** opsomming van alle denkbare juiste antwoorden.

4 Beoordelingsmodel

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

Aan het juiste antwoord op een meerkeuzevraag wordt 1 scorepunt toegekend.

Staatsinrichting van Nederland

1 B

Vraag	Antwoord	Scores
2	maximumscore 2 1 onschendbaar 2 (ministerieel/politiek) verantwoordelijk 3 minister	
	indien drie antwoorden juist	2
	indien twee antwoorden juist	1
	indien minder dan twee antwoorden juist	0
	<i>Opmerking</i> <i>Andere begrippen en/of omschrijvingen dan de hierboven genoemde mogen niet goed gerekend worden.</i>	
3	maximumscore 1 (Johan Rudolf) Thorbecke	
4	maximumscore 2	
	<ul style="list-style-type: none"> De bron is bruikbaar, omdat de bron gaat over (het begin van) de strijd van vrouwen voor meer (economische en politieke) rechten / gaat over vooroordelen gericht tegen vrouwen / is geschreven door een voorvechtster van het feminisme/in de tijd van opkomend feminisme De bron is niet bruikbaar, omdat het slechts één mening (van een bepaald persoon) weergeeft en niet de mening van alle vrouwen 	1 1
5	B	
6	maximumscore 1 Uit het antwoord moet blijken dat het gaat om verzuiling en/of emancipatie (of een omschrijving daarvan).	
7	maximumscore 1 het recht van budget/begroting (of een omschrijving daarvan)	
8	maximumscore 2 Bij afbeelding 1 hoort grondrecht a (= recht op betoging). Bij afbeelding 2 hoort grondrecht b (= recht op huisvesting). Bij afbeelding 3 hoort grondrecht d (= vrijheid van godsdienst). Bij afbeelding 4 hoort grondrecht c (= recht van petitie).	
	indien vier antwoorden juist	2
	indien drie of twee antwoorden juist	1
	indien minder dan twee antwoorden juist	0
9	B	

Vraag	Antwoord	Scores
10	maximumscore 2 Bij 1 hoort begrip b (= formatie). Bij 2 hoort begrip a (= coalitie). Bij 3 hoort begrip d (= regeerakkoord).	
	indien drie antwoorden juist	2
	indien twee antwoorden juist	1
	indien minder dan twee antwoorden juist	0
11	maximumscore 1 Uit het antwoord moet blijken dat (door de openbaarheid van rechtszaken) dan kan worden gecontroleerd of rechtszaken eerlijk/onafhankelijk verlopen.	
12	maximumscore 3 Bij gebeurtenis 1 hoort a (= 1848). Bij gebeurtenis 2 hoort c (= 1941). Bij gebeurtenis 3 hoort b (= 1917). Bij gebeurtenis 4 hoort d (= 1983). Bij gebeurtenis 5 hoort a (= 1848). Bij gebeurtenis 6 hoort b (= 1917). Bij gebeurtenis 7 hoort a (= 1848).	
	indien zeven antwoorden juist	3
	indien zes of vijf antwoorden juist	2
	indien vier of drie antwoorden juist	1
	indien minder dan drie antwoorden juist	0

Historisch overzicht vanaf 1900

13 B

14 C

15 maximumscore 1

Uit het antwoord moet blijken dat deze prent de neutraliteit van Nederland in gevaar zou kunnen brengen / het zou lijken alsof Nederland partij had gekozen tegen Duitsland/vóór Frankrijk.

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

16 maximumscore 2

Voorbeeld van een juist antwoord is (één van de volgende combinaties):

- geallieerde soldaten / oorlogsvrijwilligers, want die zouden de Duitsers in de rug kunnen aanvallen / de Geallieerden kunnen helpen;
- spionnen, want die zouden de tegenstanders/de Geallieerden informatie kunnen geven over de situatie aan het front;
- deserteurs, want die zouden zich kunnen onttrekken aan hun verplichting als soldaat (door te vluchten);
- smokkelaars, want die zouden de tegenstanders van eten en drinken kunnen voorzien.

Opmerking

Alleen als na een juiste groep een juiste, bijbehorende reden wordt gegeven, mag het tweede scorepunt worden toegekend.

17 maximumscore 2

Voorbeeld van een juist antwoord is:

- Het belang van de Duitse regering bij een wapenstilstand was dat er één vijand minder was in de (Eerste Wereld)oorlog / er niet meer op twee fronten gevochten hoefde te worden 1
- Het belang van Lenin bij een wapenstilstand was dat hij al zijn aandacht kon vestigen op de binnenlandse situatie in Rusland / hij een revolutie kon beginnen / hij daarmee de steun van de Russische bevolking kreeg 1

18 maximumscore 2

Voorbeeld van een juist antwoord is:

- De propagandaboodschap is: de Verenigde Staten/de Geallieerden komen er aan/zullen de oorlog winnen / de Duitsers moeten bang gemaakt worden / Duitsland/de Centralen wordt/worden verslagen / Europa wordt bevrijd 1
- Dat is te herkennen aan de grote hoeveelheid Amerikaanse soldaten (die in Frankrijk aan land komen) / het Vrijheidsbeeld / 'De eerste miljoen' (er zullen er dus nog meer volgen) 1

19 maximumscore 1

Voorbeeld van een juist antwoord is (één van de volgende):

- Duitse filmmakers wilden geen speelfilms maken over een verloren oorlog (die tot frustraties heeft geleid) / wilden de verloren oorlog het liefst zo snel mogelijk vergeten / het onderwerp lag nog te gevoelig.
- In Duitsland leidde het verlies tot veel onvrede / er was sprake van maatschappelijke onrust / er waren veel politieke conflicten over de oorzaken van de verloren oorlog.

Vraag	Antwoord	Scores
20	maximumscore 2 Omschrijving 1 hoort bij de Republiek van Weimar. Omschrijving 2 hoort bij nazi-Duitsland. Omschrijving 3 hoort bij nazi-Duitsland. Omschrijving 4 hoort bij nazi-Duitsland. Omschrijving 5 hoort bij de Republiek van Weimar.	
	indien vijf antwoorden juist	2
	indien vier of drie antwoorden juist	1
	indien minder dan drie antwoorden juist	0
21	maximumscore 2 Voorbeeld van een juist antwoord is (twee van de volgende): – (de bepalingen van) het Verdrag van Versailles – de (parlementaire) democratie/de Republiek van Weimar – (extreem) links / de communisten/socialisten/socialiaal-democraten – de Joden – het (groot)kapitaal	
	per juist antwoord	1
22	maximumscore 1 Voorbeeld van een juist antwoord is (één van de volgende): – Het aanmoedigen om trots te zijn op het eigen land / nationalisme. – Het Duitse volk moest worden voorbereid op het militarisme / de verheerlijking van geweld / de (geplande) herbewapening / een (nieuwe) oorlog. – Ze passen bij de ideologie van de nazi's.	
23	B	
24	maximumscore 2 In het antwoord moeten twee voorbeelden genoemd worden van democratische grondrechten die niet toegepast werden, zoals vrijheid van meningsuiting, vrijheid van vergadering, vrijheid van godsdienst, vrijheid van onderwijs, er was geen eerlijke rechtspraak/er waren showprocessen.	
	per juist voorbeeld	1
25	C	
26	E	

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

27 maximumscore 1

De krijgsgevangenen hadden gevochten vóór de Geallieerden en tegen de As-mogendheden.

Opmerking

Alleen als beide bondgenootschappen juist zijn, mag 1 scorepunt worden toegekend.

28 maximumscore 2

Voorbeeld van een juist antwoord is:

- De oma was 'goed', want zij smokkelde/stal eten (uit de keuken) van het Duitse leger / gaf (tijdens de Hongerwinter) eten aan mensen bij haar in de buurt 1
- De oma was 'fout', want zij werkte voor/samen met de Duitsers / had een verhouding met een Duitser / kreeg een kind van een Duitser 1

29 maximumscore 2

Voorbeeld van een juist antwoord is:

De systematische Jodenvervolging in Nederland begon met het oppakken van Joden tijdens **razzia's** (door de Duitsers). Vervolgens werden zij naar (het doorgangskamp) **Westerbork** gestuurd om van daaruit naar **vernietigingskampen** (zoals Auschwitz) te worden gedeporteerd (waar zij werden vermoord).

- indien drie begrippen juist worden gebruikt 2
- indien twee begrippen juist worden gebruikt 1
- indien minder dan twee begrippen juist worden gebruikt 0

Opmerking

Er mogen alleen scorepunten worden toegekend als de begrippen in een juiste onderlinge samenhang en betekenis worden gebruikt.

30 maximumscore 1

Eerst bericht 1, dan 3, vervolgens 2 en ten slotte 4.

Opmerking

Er is maar één juiste volgorde.

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

31 maximumscore 2

Voorbeeld van een juist antwoord is:

- In die tijd vonden sommige mensen dienstweigeren goed, omdat (één van de volgende): 1
 - ieder volk recht heeft op zelfbeschikking/onafhankelijkheid.
 - Nederland bezet is geweest door Duitsland / men uit eigen ervaring wist hoe het was om bezet te zijn.
 - er mensen zijn met pacifistische denkbeelden/die principieel tegen geweld zijn.
- In die tijd vonden andere mensen dienstweigeren verkeerd, omdat (één van de volgende): 1
 - historisch gezien Indonesië bij Nederland hoort / onderdeel is van het koninkrijk (en dus moet Nederland de orde herstellen).
 - het nationalisme / communisme / (de landverrader) Soekarno niet mag (over)winnen.
 - Nederland economisch niet zonder Indonesië kan / Indonesië (nog) niet zonder Nederland kan / Indonesië nog niet ontwikkeld genoeg is.
 - dienstweigeren landverraad is / het gaat om plichtsbesef/ gezagsgetrouwheid.

Opmerking

Alleen politieke en historische argumenten mogen goed gerekend worden.

32 maximumscore 1

Uit het antwoord moet blijken dat de Nederlandse regering wist dat de Politionele Actie door de Veiligheidsraad zou worden afgekeurd / dacht zo extra tijd te kunnen winnen/terreinvast te kunnen boeken / bang was om Nederlands-Indië kwijt te raken (door inmenging van buitenaf).

33 maximumscore 1

Uit het antwoord moet blijken dat door samenwerking de vrede in Europa moest worden bewaard / (de voormalige vijanden) Duitsland en Frankrijk nader tot elkaar gebracht werden/oorlog voorkomen werd / het communisme het beste bestreden kon worden.

34 maximumscore 1

Uit het antwoord moet blijken dat het gaat om de stichting van de staat Israël.

35 maximumscore 1

Uit het antwoord moet blijken dat 'blijdschap ontstaan uit nood en leed' verwijst naar de verschrikkingen (de Joden aangedaan) tijdens de Tweede Wereldoorlog/de Holocaust (of een omschrijving daarvan) (en dat er nu een veilige plaats is om te wonen).

Vraag	Antwoord	Scores
36	<p>maximumscore 2</p> <p>Bij uitspraak 1 hoort persoon e (= Sadat). Bij uitspraak 2 hoort persoon c (= Ben Goerion). Bij uitspraak 3 hoort persoon a (= Arafat). Bij uitspraak 4 hoort persoon d (= Carter).</p>	
	indien vier antwoorden juist	2
	indien drie of twee antwoorden juist	1
	indien minder dan twee antwoorden juist	0
37	<p>maximumscore 2</p> <p>2 (= DDR), 3 (= Tsjecho-Slowakije), 5 (= Hongarije) en 6 (= Roemenië)</p>	
	indien vier antwoorden juist	2
	indien drie antwoorden juist	1
	indien minder dan drie antwoorden juist	0
38	D	
39	B	
40	<p>maximumscore 1</p> <p>Uit het antwoord moet blijken dat de jongeren die deelnamen aan de fakkeloptocht behoorden tot de Communistische Partij/elite / waren geselecteerd door de overheid / protesteerden tegen de (communistische) partij waartoe zijzelf behoorden.</p>	
41	<p>maximumscore 2</p> <p>Voorbeeld van een juist antwoord is (twee van de volgende):</p> <ul style="list-style-type: none"> – de invoering van de parlementaire democratie / afschaffing van de dictatuur – de invoering van kapitalisme/de markteconomie (of een voorbeeld daarvan) – de invoering van democratische vrijheden / grondrechten / rechtsstaat (of een voorbeeld daarvan) – de opleving van nationalisme (of een voorbeeld daarvan) – de toetreding (van sommige voormalige Oostbloklanden) tot de EU/NAVO – landen vallen uit elkaar (bijvoorbeeld Tsjecho-Slowakije) – er ontstaat werkloosheid 	
	per juist gevolg	1
	<p><i>Opmerking</i></p> <p><i>Alleen als de gevolgen duidelijk verschillend zijn, mogen scorepunten worden toegekend.</i></p>	

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

42 maximumscore 2

Bij 1 hoort a (= de Europese Commissie).

Bij 2 hoort c (= het Europees Parlement).

Bij 3 hoort b (= de Raad van Ministers).

indien drie antwoorden juist 2

indien twee antwoorden juist 1

indien minder dan twee antwoorden juist 0

43 C

44 maximumscore 2

Gebeurtenis a vond plaats in 2.

Gebeurtenis b vond plaats in 4.

Gebeurtenis c vond plaats in 5.

Gebeurtenis d vond plaats in 1.

indien vier antwoorden juist 2

indien drie of twee antwoorden juist 1

indien minder dan twee antwoorden juist 0

45 B

5 Inzenden scores

Verwerk de scores van de alfabetisch eerste tien kandidaten per examinerator in het programma WOLF.

Zend de gegevens uiterlijk op 26 mei naar Cito.

De normering in het tweede tijdvak wordt mede gebaseerd op door kandidaten behaalde scores. Als het tweede tijdvak op uw school wordt afgenomen, zend dan ook van uw tweede-tijdvak-kandidaten de deelscores in met behulp van het programma WOLF.

6 Bronvermeldingen

bron 1 <http://www.knm.nl/10-Cent-1848-Willem-II-FDC/nl/product/3754>

bron 2 naar: J. Romein, Erflaters van onze beschaving, Amsterdam 1977, pag. 651.

bron 3 naar: M. Bosch, Een onwrikbaar geloof in rechtvaardigheid. Aletta Jacobs 1854-1929, Baarn 2005, pag. 292.

bron 4 <http://www.geheugenvannederland.nl/?/nl/items/IISG01:ADV10701955>

- bron 5 afb. 1: <http://www.geheugenvannederland.nl/?nl/items/IISG01:ADV10755371>
 afb. 2: W. Bouwman (red.), Geloof in Nederland. Deel 25: Het rijke Roomse leven in Nederland, Zwolle 2009, pag. 785.
 afb. 3: http://www.gemeentemuseumhelmond.nl/collectie_objecten/6200
- bron 6 naar: Utrechts Dagblad, 7 mei 1925.
- bron 7 afb. 1: <http://geheugenvannederland.nl/?nl/items/NFA07:DKR-1517-7/&p=5&i=13&t=3854>
 afb. 2: <http://geheugenvannederland.nl/?nl/items/NAGO02:IISG-30051001815809>
 afb. 3: <http://www.ohmnet.nl/wp-content/blogs.dir/1/files/61.jpg>
 afb. 4: <http://geheugenvannederland.nl/?nl/items/SFA03:SFA001006453/&p=1&i=4>
- bron 8 P. van Damme, Vriend over vijand. De Grote Oorlog in spotprenten, Tielt 2013, pag. 24.
- bron 9 <http://centenaire.org/fr/tresors-darchives/fonds-publics/bibliotheques/archives/barbares-ogres-et-assassins-la-propagande>
- bron 10 D. Dendooven en P. Chielens (red.), Wereldoorlog 1. Vijf continenten in Vlaanderen, Tielt 2008, pag. 130.
- bron 11 naar: M. Hughes en C. Mann, Het dagelijks leven in nazi-Duitsland, Aartselaar 2000, pag. 60.
- bron 12 naar: A. Beevor, De Tweede Wereldoorlog, Amsterdam 2012, pag. 163.
- bron 13 afb.1: http://resources21.kb.nl/gvn/NFA03/NFA03_bko-9-1_W.jpg
 afb.2: <http://www.tweedewereldoorlog.nl/100voorwerpen/voorwerp/afgehakte-duivenpootjes/>
 afb.3: <http://www.tweedewereldoorlog.nl/100voorwerpen/voorwerp/collectebus-winterhulp/>
 afb.4: <http://www.tweedewereldoorlog.nl/100voorwerpen/voorwerp/radiocursus-duits/>
 afb.5: <http://www.tweedewereldoorlog.nl/100voorwerpen/voorwerp/capitulatievlag/>
- bron 14 naar: NRC Handelsblad, 4 mei 2013.
- bron 15 naar: De huidige redactie van het weekblad Vrij Nederland. Het ondergrondse Vrij Nederland. De belangrijkste nummers en bladzijden van het illegale verzetsblad uit de jaren 1940-1945, Baarn 1970, pag. 42, 163-164, 110 en 227.
- bron 16 naar: De Heerenveensche koerier: onafhankelijk dagblad voor Midden-Zuid-Oost-Friesland en Noord-Overijssel, 20 mei 1948.
- bron 17 uitspraak 1: naar: <http://sadat.umd.edu/archives/speeches%5CAADI%20Sadat>
 uitspraak 2: naar: http://en.wikipedia.org/wiki/Israeli_Declaration_of_Independence#
 uitspraak 3: naar: http://en.wikiquote.org/wiki/Yasser_Arafat
 uitspraak 4: naar: <http://millercenter.org/president/speeches/speech-3401>
- bron 18 eigen beheer Cito / CvTE
- bron 19 naar: W. Melching en M. Stuivenga, Ooggetuigen van de Koude Oorlog in meer dan honderd reportages, Amsterdam 2008, pag. 178.
- bron 20 naar: http://www.europa-nu.nl/id/vga3bya9max9/gewone_wetgevingsprocedure_cod
- bron 21 eigen beheer Cito / CvTE